

Noordwijkse planten op de Rode Lijst

Jelle van Dijk

In het voorjaar van 1990 verscheen de FLORON-Rode Lijst 1990, uitgegeven door het Rijksherbarium en de Hortus Botanicus in Leiden. Hiermee heeft ons land nu ook een lijst waarop de verdwenen en bedreigde planten staan vermeld. In de jaren zeventig startte de International Union for the Conservation of Nature (IUCN) met het uitgeven van soortenlijsten van in hun voortbestaan bedreigde organismen, de zogenaamde Red Data Books. Spoedig hierna werden landelijke lijsten voor vogels en planten uitgegeven. Een lijst voor de vogels verscheen reeds in 1986: Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland (Osieck 1986); nu is dan ook een voorlopige lijst voor de planten opgesteld.

De samenstellers, Weeda, Van der Meijden en Bakker, hebben alleen soorten opgenomen die aan twee voorwaarden voldoen: zeldzaamheid en mate van achteruitgang. Daarbij zijn de kaarten die gepubliceerd werden in de eerste twee delen van de Atlas van de Nederlandse Flora (1980 en 1985) het uitgangspunt geweest. Voor de actuele zeldzaamheid is de situatie tussen 1980 en 1990 genomen. Als vergelijkingsmateriaal diende het voorkomen vóór 1950 zoals dat in de genoemde delen van de Atlas staat vermeld. Door deze uitgangspunten worden alleen de zeldzame soorten genoemd waarvan het verspreidingsgebied duidelijk is ingekrompen. Zeldzaamheden waarvan de verspreiding nauwelijks gewijzigd is zoals de Beredruif (vroeger en nu alleen op Terschelling), de Bitterling (zeer talrijk op sommige plaatsen in het Deltagebied) en het Rood Bosvogeltje (één groeiplaats in de Biesbosch) worden dan ook niet genoemd.

Dat de flora er in ons land verre van rooskleurig bij staat, blijkt wel uit het feit dat 37.3% van alle Nederlandse soorten op de Rode Lijst staat! De nivellering van het landschap is hier de hoofdschuldige. Soorten van voedselarme wateren, onbemeste graslanden en vochtige heidevelden zijn alleen nog hier en daar in reservaten aan te treffen. En zelfs deze gebieden worden bedreigd door uitdroging en bemesting door allerlei cultuurtechnische ingrepen in de directe omgeving. Ook meer grootschalige ontwikkelingen waardoor onder meer zure neerslag ontstaat, hebben een sterk verarmende invloed op kwetsbare vegetaties.

Natuurlijk zijn er evenals bij de vogels soorten die het wel voor de wind gaat en ook worden er nog regelmatig nieuwe soorten aan onze floralijst toegevoegd. Of we echt blij met deze ontwikkelingen moeten zijn, is echter een tweede. Als we het hebben over soorten die toenemen, moet gedacht worden aan soorten als Varkensgras, Hanepoot, Grote brandnetel en Bijvoet. Het zijn vooral soorten die profiteren van de bemesting van de cultuurgronden. Bij de nieuwkomers gaat het veelal om soorten van industrieterreinen en wegbermen zoals Kompassla en Bezemkruid. Maar ook in een natuurgebied als de duinen kunnen zich spontaan nieuwe soorten vestigen. Zo komt de Zwarte engbloem sinds 1983 op verschillende plaatsen in de Noordduinen voor.

Dat de omgeving van Noordwijk en dan met name het duingebied, een streek is met een rijke flora, blijkt wel uit het grote aantal soorten van de Rode Lijst dat in

onze regio is aan te treffen. De Rode Lijst kent verschillende categorieën. Bij elke categorie worden hier de soorten genoemd die in onze omgeving te vinden zijn. Voor de Nederlandse namen wordt gebruik gemaakt van de namen zoals die in de Rode Lijst en in de nieuwste druk van de Flora van Heukels/Van der Meijden (1990) worden gebruikt.

I. Zeer sterk bedreigde soorten

Bleek schildzaad - *Alyssum alyssoides*
Hondskruid - *Anacamptis pyramidalis*

II. Sterk bedreigde soorten

Aardkastanje - *Bunium bulbocastanum*
Gewoon vingerhoedskruid - *Digitalis purpurea*
Stofzaad - *Monotropa hypopitys*
Kuifhyacint - *Muscari comosum*
Kleine steentijm - *Satureja acinos*

III. Bedreigde soorten

Gewone agrimonie - *Agrimonia eupatoria*
Wondklaver - *Anthyllis vulneraria*
Ruige scheefkelk - *Arabis hirsuta* subsp. *hirsuta*
Absintalsum - *Artemisia absinthum*
Liggende asperge - *Asparagus officinalis* subsp. *prostratus*
Stinkende ballote - *Ballota nigra* subsp. *foetida*
Gelobde maanvaren - *Botrychium lunaria*
Bevertjes - *Briza media*
Voorjaarszegge - *Carex caryophylla*
Driedistel - *Carlina vulgaris*
Echt duizendguldenkruid - *Centaurium erythraea*
Galigaan - *Cladium mariscus*
Veldhondstong - *Cynoglossum officinale*
Rietorchis - *Dactylorhiza majalis* subsp. *praetermissa*
Blauwe zeedistel - *Eryngium maritimum*
Donkere ooievaarsbek - *Geranium phaeum*
Geelhartje - *Linum catharticum*
Rode ogentroost - *Odontites vernus*
Wilde marjolein - *Origanum vulgare*
Blauwe bremraap - *Orobancha purpurea*
Gewone vleugeltjesbloem - *Polygala vulgaris*
Rond wintergroen - *Pyrola rotundifolia*
Sierlijke vetmuur - *Sagina nodosa*
Kleine pimpernel - *Sanguisorba minor*
Borstelkrans - *Satureja vulgaris*
Haarlems klokkenspel - *Saxifraga granulata* cv. 'Plena'
Ruig viooltje - *Viola hirta*

IV. Potentieel bedreigde soorten

Zeewinde - *Calystegia soldanella*
Zeekool - *Crambre maritima*
Ruw gierstgras - *Milium vernale*
Walstrobremraap - *Orobancha caryophylla*
Bitterkruidbremraap - *Orobancha picridis*

Welriekende salomonszegel - *Polygonatum odoratum*
Nachtsilene - *Silene nutans*
Voorjaarshelmkruid - *Scrophularia vernalis*
Zandviooltje - *Viola rupestris*

In de bovenstaande lijst zijn alleen de soorten opgenomen waarvan momenteel groeiplaatsen bekend zijn. Soorten die de laatste jaren slechts eenmaal zijn aangetroffen of waarvan vermoed wordt dat het om verwilderde exemplaren gaat, staan hierboven niet vermeld. Zo zijn uit de eerste categorie ook Hartgespan en Franse silene in onze omgeving aangetroffen. Hartgespan vestigde zich in 1979 spontaan in mijn tuintje en komt nog steeds ieder jaar op. Franse silene werd in 1981 op een bouwterrein in Noordwijkerhout aangetroffen. Op de lijst van de sterk bedreigde planten staan ook Witte munt en Wild kattenkruid. Beide soorten werden wel eens op bouwterreinen aangetroffen. Dat geldt ook voor de Selderij die in de groep van de bedreigde planten te vinden is. In deze groep staat ook de Gaspeldoorn vermeld. Deze struik is in de Noordduinen op veel plaatsen aangeplant.

De bedoeling van rode lijsten is de aandacht te vestigen op bedreigde soorten. Als we ons voor Noordwijk en omgeving beperken tot de twee categorieën met de meest bedreigde planten, kunnen we het volgende opmerken.

Tot de zeer sterk bedreigde soorten behoren het Hondskruid en het Bleek schildzaad. Het Hondskruid is een kleine orchidee die in ons land slechts op drie plaatsen te vinden is. De groeiplaatsen in de Koepelduinen worden niet direct bedreigd. Het aantal exemplaren dat hier in bloei komt, varieert van 10-20 na een zeer droog voorjaar tot meer dan 100 na een zeer nat voorjaar.

Het Bleek Schildzaad is van slechts zes vindplaatsen bekend. Dit onopvallende plantje komt bij ons alleen in de Noordduinen voor. Het groeit hier op een plaats waar de grond tussen 1940 en 1945 is omgewoeld voor de bouw van een bunker. Afhankelijk van de regenval in april kunnen hier in mei 10 tot 300 exemplaren worden aangetroffen. Deze groeiplaats is kwetsbaar te noemen. De plaats ligt heel dicht bij de bebouwing van Noordwijk aan Zee en dagelijks passeren er tientallen recreanten. Bij de inrichting van het gebied Noordrand Noordwijk zullen de meeste bunkers in het gebied worden opgeruimd. Hierbij kan de groeiplaats van het Bleek schildzaad door onwetendheid geheel verdwijnen. Gelukkig is onze vereniging vertegenwoordigd in het overleg dat over de inrichting van dit gebied momenteel wordt gevoerd, zodat deze rijke groeiplaats vermoedelijk ontzien kan worden.

Bij de sterk bedreigde planten vinden we de merkwaardige Aardkastanje. Deze schermbloemige werd vroeger gekweekt op de akkertjes die bij de zeedorpen in de duinen waren te vinden. Het ging daarbij om de kleine knollen die deze plant vormt. In de Koepelduinen zijn na gunstige neerslagomstandigheden meestal nog wel zo'n 30 tot 50 planten te vinden. Dat ook het Gewoon vingerhoedskruid op deze lijst staat, is wat vreemd. Het is in ons land niet of nauwelijks meer na te gaan waar we nog van wild en waar we van verwilderd moeten spreken. In vrijwel alle bosgebieden van ons land kan men op kapvlakten het vinger-

hoedskruid zien bloeien. De laatste jaren is deze plant ook in het dennenbos bij de Duindamseslag beslist geen ongewone verschijning meer.

Op de lijst van de sterk bedreigde planten staat ook het Stofzaad. In Noordwijk is nog maar één groeiplaats bekend. Deze parasiet staat onder de dennen van het golfterrein. De groeiplaats, waar alleen dennenaalden de bodem bedekken, is vanaf het fietspad goed te zien. Vroeger kwam het Stofzaad op veel meer plaatsen onder de dennen voor. Door de vele dunningen is op de meeste plaatsen nu een dichte vegetatie van grassen, Knikkend wilgenroosje en Brede Stekelvaren ontstaan. Het verdient aanbeveling om in ieder geval op de bestaande groeiplaats zo weinig te dunnen dat de bodem niet overwoekerd wordt door kruiden en grassen. De Kuifhyacint komt in de AW-duinen voor. Vermoedelijk is de verspreiding te danken aan de vele voerplaatsen die voor fazanten werden aangelegd. Nu deze voerplaatsen niet meer gebruikt worden, is het de vraag of de Kuifhyacint zich in de AW-duinen kan handhaven.

De laatste sterk bedreigde soort die we hier willen noemen, is de Kleine steentijm. Deze soort is te vinden direct ten noorden van Noordwijk aan Zee en op meerdere plaatsen in de Koepelduinen. De plant wordt beschouwd als een typische vertegenwoordiger van de zogenaamde zeedorpenflora. Hiertoe worden ook Wondklaver en Nachtsilene gerekend. Kleine steentijm komt voor op plaatsen waar de vegetatie niet geheel gesloten is. Door een te sterke betreding van de groeiplaatsen kan deze soort gevaar lopen.

In de lijsten van de bedreigde en potentieel bedreigde soorten staan gelukkig ook soorten die in onze omgeving vooral in de duinen veel te zien zijn en hier geen gevaar lopen: Gewone agrimonie, Wondklaver, Absint-alsum, Liggende asperge, Stinkende ballote, Driedistel, Veldhondstong, Rietorchis, Gewone vleugeltjesbloem, Blauwe zeedistel, Walstrobremraap, Bitterkruidbremraap, Welriekende salomonszegel en Nachtsilene. Het feit dat deze soorten wel op de Rode Lijst staan, moet voor ons wel een waarschuwing inhouden. Blijkbaar zijn de terreinen waarin deze soorten optimaal gedijen bij Noordwijk nog wel aanwezig. Dit moet voor iedereen die om wat voor reden zich met het Noordwijkse buitengebied bezig houdt, een signaal inhouden dat ook terreinen waarin niet direct zeer zeldzame planten voorkomen, landelijk gezien toch van grote betekenis kunnen zijn.

Literatuur:

Meijden R. van der 1990. Heukels' Flora van Nederland. Groningen.

Mennema J., Quené-Boterenbrood A.J. & Plate C.L. (red.) 1980. Atlas van de Nederlandse Flora 1. Amsterdam.

Mennema J., Quené-Boterenbrood A.J. & Plate C.L. (red.) 1985. Atlas van de Nederlandse Flora 2. Utrecht.

Osiack E.R. 1986. Bedreigde en karakteristieke vogels in Nederland. Zeist.

Weeda E.J., van der Meijden R. & Bakker P.A. 1990. FLORON-Rode Lijst 1990. Leiden.